

Katsaus

numero 4 1963

Pekka Lounela
Hilkka Pietilä
Kyösti Skyttä
K. A. Jelenski
Matti Luoma
Silmäyksiä:

»Demokratiasta» demokratiaksi
Mullan murhenäytelmä
Hyvä ja paha sisu
Näkökohtia Puolan revisionismista
Ihmisen onnellisuudesta
Yliopisto ja nykyaika
Kirkko ja nykyaika
Koulu ja nykyaika
Kokeeksi uskontoa
Uusi Suomi — imouS isuU

KULTTUURI — POLITIIKKA — TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 36, puhelin 62 49 78

Vuositilaus 6 mk. Irtonumero 1,20 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Tähystäjän postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy kuudesti vuodessa.

Seitsemäs vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

'DEMOKRATIASTA' DEMOKRATIAKSI

Pekka Leunela

Suomalaisia sanotaan Pohjolan preussilaisiksi. Meillä on taipumusta jäykistyä henkisiin perusasentoihin ja meille on vierasta entisen alokkaan ajattelu, kun alikersantti kehotti häntä korjaamaan asentoa:

— Eiköhän sitä saisi saman tien tehdä kokonaan uuden?

On aivan ilmeistä, että alun perin valistuneelle ja modernille pohjalle luotu suomalainen yhteiskunta on jäykistynyt muotoon, jota ei pienillä korjailuilla voida pysyttää kehityskykyisenä. Demokratian luoma uusi yläluokka varjelee asemaansa, joka on muuttumassa perinnölliseksi. Puoluejärjestelmä ei toimi tehokkaasti, koska epädemokraattiset periaatteet ja piirteet ovat yhä syvemmin juurtuneet puolueiden omaan piiriin. Pikkuovelat poliitikot eivät useinkaan ole kyllin lahjakkaita nähdäkseen fraaseja syvemmälle yhteiskunnan todellisuuteen.

Reformiajatus, jonka esitin Keskitien haastattelijalle ja viime syksynä Turun 'Studia provincialiassa', tähtää demokratian demokratisoimiseen ja sen perusteiden tarkistamiseen. Reijo Wilenius esitti viime Katsauksessa käsitteellisen analyysin, johon minulla ei ole välineitä. Yhdyn häneen ja kiitän häntä korvaamattomasta avusta.

Samaan aikaan kun suomalainen yhteiskunta on seisonut omalla pohjallaan ja varonut luottamasta vieraan apuun, meillä on ollut tilaisuus seurata havainnollista esimerkkiä dynaamisesta yhteiskunnallisesta kehityksestä Neuvostoliitossa, missä ensin on rakennettu sosialistinen järjestelmä ja tästä välivaiheesta käsin käydään yrittämään kommunismin toteuttamista. Kysymyksessä ei siis ole nykyisen olotilan säilyttäminen, vaan aktiivinen pyrkimys kohti ylen kaukaisen tulevai-

suuden ihannetta. Meillä sen sijaan ei ole tavoitetta — ellei ehkä menneisyydessä — ja demokratia katsotaan pääpiirteissään valmiiksi, mistä on seurauksena yhteiskunnallisen ajattelun staattisuus ja suvaitsematon vanhoillisuus.

Itse asiassa Suomessa on toistaiseksi toteutunut eräänlainen esidemokratia, jossa kansa määrääjoin valtuuttaa puolueiden luottamusmiehet käyttämään valtaa ja tekemään ratkaisuja. Tätäkin ehdasta demokratian alaa näyttään kaventavan parlamentarismien käsitteellä: eräs lehti kirjoittaa »hallitusratkaisusta, joka olisi demokraattinen mutta ei parlamentaarinen». Parlamentarismi merkinnee puolueiden saaman vallan varmistamista. Mikäli puolueet pystyisivät toteuttamaan demokratiaa omilla sisäisissä asioissaan, tällainen harvainvalta saattaisi olla valistunut.

Valitettavinta on se, ettei jähmettyneen ja kulissiksi muuttuneen valtiollisen demokratian rinnalla ole tapahtunut demokratisoitumista laajemmalti yhteiskunnassa. Esimerkiksi sivistys- ja talouselämä ovat rakenteeltaan jyrkkiin hierarkioihin sidottuja. Ammattiyhdistysten järjestödemokratia lienee samalla tasolla kuin puolueiden: muodollinen toimintaperiaate. Ala alalta sietäisi tutkia, miten Wileniuksen mainitsemää osallistumisen tarvetta perustasolla sovelletaan ja edetäänkö siltä käsin demokraattisesti ylärakennelmiin.

Meikäläinen sentralismi ilmenee puolueiden suhteettoman korostuneena merkityksenä ja tietysti myös virkavaltaisuutena. Jos toiminnallista desentralisaatiota todella saataisiin aikaan, se voisi heijastua kansanedustuslaitoksen toiminnassa siten, että myös puoluemielessä epäpoliittiset demokraattiset yhteenliittymät saisivat siinä jalansijaa: eduskunnan rinnalle voitaisiin ajatella toista ja kolmattakin kamarita tai sitä voitaisiin täydentää muuta kuin puoluepoliittisia intressejä valvovien yhteenliittymien edustajilla. Arvo Salo katsoi eräässä tilaisuudessa oikeaksi väärinymmärtää minut niin, että suosittaisin Mussolinin fašismia. Mutta Mussolini hallitsi itse myös korporaatioita: demokraatiassa edellytämme, että ne ovat riippumattomia ja juuri riippumattomina niillä on täydentävä panoksensa annettavana. Kansandemokratioissa tapaamme myös yhden tahon valvomia monipuoluejärjestelmiä.

Otan pienen konkreettisen esimerkin talouselämän demokratisoimisen alalta. Porvarilliset ihanteet vaikuttavat yhä niin voimakkaasti, ettei yksityisellä sektorilla toteutettuun epädemokratiaan päästä kärsiksi. Sitä edullisemmin demokratisoimista voitaisiin kokeilla yhteiskunnan valvomissa pisteissä.

Valtiollista yritystoimintaa vastaan kohdistettu propaganda on tehnyt sen epäpopulääriksi, vaikka monet yhteiskunnan omistamat liikelaitokset ovat kaikkea muuta kuin kannattamattomia. Ne saataisiin varmaankin populääreiksi, mikäli niissä luovuttaisiin johtajien ja johtokunta-hallintoneuvostojen tyranniasta, siis keskitetystä ja ylhäältä asetetusta johtajuudesta, jonkinlaisesta perustuslaillisen yksinvaltiuden tämänhetkisestä toteutumasta. Vastuu järjestettäisiin demokraattis-parlamentaarisen idean mukaisesti vaaleilla valituille työntekijöiden edustajille. Ylemmyyteen ja komentosuhteeseen perustuva johtaminen korvattaisiin teknillisellä, toisin sanoen toimitusjohtaja on ammattimies muiden joukossa ja velvollinen jakamaan valtansa.

Ihanteellisessa tapauksessa pienen yksikön demokratia ja yhteiskuntajärjestelmä vastaisivat toisiaan samaan tapaan kuin mikrokosmos rakenne makrokosmosta. Eroista huolimatta pidettäisiin kiinni periaateihin johdonmukaisuudesta.

Hilkka Pietilä

MULLAN MURHENÄYTELMÄ

Business-mentaliteetti on aikamme sairaus, joka jatkuvasti pahenee. On vanhastaan tunnettua, että business-mentaliteetti ja henkinen kypsyys ovat toisensa poissulkevia vastakohtia. Business-mentaliteettiin sairastuneet ihmiset ovat kadottaneet sielunsa, jäljellä on vain kone, jonka ainoana tehtävänä on tuottaa enemmän ja enemmän rahaa. Lopputuloksena on tavallisesti sydänkohtaukseen kuollut mies ja rikas leski.

Erästä business-mentaliteetin johdannaisilmiötä käsittelee tanskalaisen *Ole Bagge Olsenin* kirja »Multa elää» (Karisto 1963). Se avaa murheellisia näkymiä, jotka osoittavat, että business-mentaliteetti tappaa paljon muutakin kuin vain henkisen ihmisen, se tappaa maankin, viljelysmaan, josta meidän pitäisi saada leipämme.

Entisaikain maanviljelijä suhtautui maahan kuin pyhään, elävään olentoon. Hän ei ehkä tiennyt paljon siitä, mitä maassa tapahtui, mikä sai siemenet itämään ja viljan kasvamaan, mutta hän kunnioitti tätä jumalallista ilmiötä sinänsä ja kunnioitti maata, joka antoi hänelle leivän. Hänen työhönsä maan muokkaamiseksi ja kasvun aikaansaamiseksi liittyi aina kunnioitusta, joka sai hänet ikäänkuin kuuntelemaan luontoa ja ohjaamaan omat toimenpiteensä sen mukaisesti.

Nykyisin on kaupallinen ajattelu, suurimman mahdollisen voiton tavoittelu lyönyt leimansa myös niihin menetelmiin, joilla maanviljelijä maataan käsittelee. Aidan takana vanha kylvömies, joka siemenellään hedelmöitti maaemon kohdussa uinuvan elämän, katselee päätään ravistellen tämän päivän viljelysmenetelmiä: »Maata ja elämää koskeva taloudellinen laskelmointi on syynä paljon kurjuuteen, sillä laskelmat himmentävät valoisian maailman ja johtavat meidät arvojen ja rahan ilottomaan pimeyteen.»

Homo homini lupus

Nykymaailmassa pyrkii teollisuus ottamaan työntekijöistään irti kaiken hyödyn, kauppa kynimään kuluttajat ja maanviljelijä imemään sekä maasta että karjasta mahdollisimman paljon vähimmällä vaivalla. Tässä

yleisessä hyödyntävoittelussa eivät sellaiset abstraktiset arvot kuin ihmisarvo tai luonnonjärjestys paljon paina.

Niinpä nykyaikainen maanviljelys pyrkii kaikin keinoin siihen, että juuri tänä vuonna saataisiin suurin mahdollinen sato — silläkin hinnalla, että maa ensi vuonna tai viimeistään kymmenien vuosien ryöstöviljelyksen jälkeen ei enää kykenisi tuottamaan mitään käyttökelpoista. Keinolannoitteilla, kovakouraisella muokkauksella ja kasvinsuojeluaineilla kuvitellaan voitavan tehdä mitä tahansa. Luonnon omia, maata hedelmöittäviä voimia ei oteta lukuun eikä olla kiinnostuneita siitä, miksi vuosi vuodelta tarvitaan yhä enemmän lannoitteita ja kasvinsuojeluaineita, jotta saataisiin edes entisen suuruinen sato.

Raskaiden koneiden käyttö maan muokkauksessa painaa maahan ns. kyntöanturan, joka eristää tehokkaasti maan pintakerroksen syvemmistä kerroksista ja jonka läpi eivät kasvien juuret pääse ylhäältäpäin eikä vesi alhaaltapäin. Lisäksi traktorikyntö tekee maanviljelijän palkattomista apulaisista, kastemadoista silppua, jolla ei ole muuta merkitystä kuin kelvata lokiin ravinnoksi. Yhä runsaammalla keinolannoitteiden käytöllä tukahdutetaan lopullisesti kasvien kyky liuottaa maan sisältämiä suunnattomia kivennäisainevaroja, tappavan tehokkailla tuholaismyrkyillä ja kasvinsuojeluaineilla hävitetään maan pieneliöstö ja karkoitetaan loputkin kastemadot. Samantien näillä aineilla saastutetaan ihmisen ravinnoksi tarkoitettut kasvinosat ja kukaties vähitellen tapetaan myös ihmisiä.

Kastemato maailmanhistoriassa

Jo Charles Darwin havaitsi, että on tuskin olemassa muuta eläintä, joka maailmanhistoriassa olisi merkinnyt niin paljon kuin kastemato. Jos kastemato häviäisi, häviäisi myös maan hedelmällisyys. Luonnonvaraisessa mullassa tuottavat kastemadot mm. 30 000 kg lantaa hehtaaria kohti vuodessa. Tämä lanta on happamuudeltaan neutraalia ja sisältää paitsi kuihtuneista lehdistä ja muusta orgaanisesta jätteestä peräisin olevia ravinteita myös runsaasti suoraan maassa olevista kivenmuruista liuotettuja kivennäisiä. Kuinka paljon keinolannoitteita voitaisiinkaan säästää, jos tätä kastematojen lannoitustoimintaa käytettäisiin tehokkaasti hyväksi! Lisäksi kastemadot kykenisivät suorittamaan maan muokkauksessa työn, joka vastaisi 6—9 miehen työtä hehtaaria kohti, jos vain järjestäisimme maahan kastemadoille mahdollisimman suotuisat olosuhteet.

Tämä kastematohistoria on vain eräs esimerkki niistä luonnon maanparannuskeinoista, jotka ihmisen nykyiset viljelysmenetelmät uhkaavat kokonaan hävittää puhumattakaan siitä, että niitä pyrittäisiin käyttämään hyväksi.

Todetessaan jonkin kasveja tuhoavan ilmiön viljelyksillään, on nykyaikaisen viljelijän ensimmäinen ajatus, millähän aineella nyt pitäisi ruiskuttaa, mikä valmiste olisi tehokkain. Hänen päähänsä ei pälkähä pohtia, minkä viljelyvirheen hän mahdollisesti on tehnyt kun hänen kasvinsa ovat siinä määrin heikentyneet, että kasvitauti tai tuholainen on päässyt niihin iskeytymään.

Kaikkivaltias raha

Kaiken tämän takana on business; jättiläissummia on sijoitettu kemialliseen teollisuuteen ja koneteollisuuteen. Ne tuottavat keinolannoitteita, kasvinsuojeluaineita, koneita, jotka kaikki on myytävä. Siksi on maanviljelijät vuosikymmenien aikana aivopesty niin että he uskovat

näihin tuotteisiin, näkevät niissä ainoat keinot elinkeinonsa eteenpäinviemiseen.

Jo nykyaikaisen keinolannoituksen isä, Justus von Liebig totesi kokeissaan, etteivät hänen lannoitusteoriaansa olleetkaan päteviä kaikissa olosuhteissa. Lannoittaminen ei ollut soveliaista maassa, joka ennestään oli elävää ja humuspitoista. Hän itsekkin rupesi myöhemmin epäilemään, oliko oikein, että ihminen rohkeni yrittää parannella maata, jonka luoja kaikkiviisautessaan oli luonut. Tästä Liebigin tutkimustyön puolesta ei kuitenkaan koskaan kuulla, me kuulemme vain siitä puolesta, joka palvelee kaupallisia intressejä.

Mitä sitten tekee nykyinen maanviljelystutkimus, eikö se paljasta käytössä olevien viljelymenetelmien virheellisyyksiä? Ei paljasta, koska sekin palvelee valtaosaltaan kaupallisia intressejä. Kaupalliset piirit ovat löytäneet oivallisen keinon ohjata tieteellistä tutkimustoimintaa aivan haluamallaan tavalla. Tämä keino on apurahat, niitä annetaan vain niihin tarkoituksiin ja niille tutkijoille, jotka suostuvat tutkimaan haluttuja asioita. Useimmat maanviljelyskokeet palvelevat sitäpaitsi vain juuri hetkellisen voiton toiveita. Mitä tapahtuu pitkän päälle nykyisiä menetelmiä käytettäessä, se ei juuri kiinnosta tutkimustyön raioittajia, jos ehkä jotakuta yksityistä tutkijaa kiinnostaisikin.

Kasvinsuojeluaineita on — entä ihmisen suojele?

Hyvän esimerkin tällaisesta tutkimus- ja koetoiminnasta saamme omasta maastamme. Meillä on kokeiltu ja tutkittu tehokkaasti, mitkä kasvinsuojeluaineet ovat tehokkaimpia mihinkin kasvitauteihin ja tuholaisiin. Meillä myös tehokkaasti kontrolloidaan, että markkinoilla olevat tuotteet varmasti tappavat ne tuholaiset tai hävittävät sen kasvitaudin, jolle ne on tarkoitettu. Mutta meillä ei ole tehty juuri minkäänlaisia tutkimuksia siitä, kuinka tehokkaasti nämä samat aineet tuhoavat myös ihmiselimistöä, ja sellaista kontrollilaboratoriota ei ole olemassakaan, joka valvoisi näiden myrkkyjen esiintymistä elintarvikkeissa. *On siis taattu, että näillä tuotteilla varmasti on luvattu tappava tehonsa, mutta ei ole tehty mitään ihmisen suojaamiseksi näitä aineita vastaan.* Lienee siis aivan liikaa vaadittu, että tutkittaisiin vielä sitäkin, mikä on ajan oloin näiden aineiden tuhoisa vaikutus luonnossa.

Kaupalliset piirit ovat tarkoin varuillaan, jokainen ääni, joka voi kohdistaa epäilyksiä niiden toimintaan, pyritään nopeasti vaijentamaan. Kun Amerikassa ilmestyi *Rachel Carsonin* teos »Hiljainen kevät» (suomennos Tammi 1963), joka dramaattisella tavalla paljastaa kemiallisten kasvinsuojelumyrkkyyden käytöstä aiheutuvat vaarat, nousi siellä valtava äläkkä. Ja meikäläiset kasvinsuojeluprofeetat ovat kiirehtineet mitätoimiaan tätä kirjaa jo ennen kuin se on suomeksi ilmestynytäkään.

Ole Bagge Nielsenin kirja on suppea ja osaltaan naivikin, mutta se on joka tapauksessa omiaan antamaan ajattelemisen aihetta niille, jotka ovat luonnon primääristen tuotantovoimien kanssa tekemisissä. Kirjassa ei tyydytä vain osoittamaan nykyisissä viljelymenetelmissä havaittavia luonnottomuuksia, vaan esitetään myös vastaavat biologiset, luonnonmukaiset keinot, joilla uhkaava maan kasvuvoimien tyrehtyminen voidaan ehkäistä.

»Multa elää» on kirjoitettu niin kansantajuisesti, että se sopii jokaisen maanviljelijän käteen. Toivoisi hartaasti, että se kiireimmiten otettaisiin oppikirjaksi maamme taloudellisiin kouluihin. Vaikka se ei kykenisikään saamaan aikaan käännettä viljelystekniikassa, se ainakin herättäisi tervettä kerettiläisyyttä nykyisin vallitsevia oppisuuntia vastaan. Kirjan käännöstä toivoisi vain paremmaksi.

kyösti skyttä

HYVÄ JA PAHA SISU

Käsiteparit »ruumis ja sielu», »yksilö ja yhteisö» sisältävät, kuten amerikkalainen psykoanalyytikko Erik H. Erikson huomauttaa kirjassaan Lapsuus ja yhteiskunta, ainakin sen olettamuksen, että mieli on kehosta erillinen ja yksilö yhteisön ulkopuolella oleva ilmiö. Ruumista ja sielua ei tosin enää teoreettisesti pidettäne erillisinä olioina, mutta joko traditiot tai sopivien ilmaisujen puute tai molemmat aiheuttavat yhä kepposia.

Samanlainen harha sisältyy käsitepariin »yksilö ja yhteisö». Jos yhteisö olisi yksilön ulkopuolella, olisi se tietysti kaikkien yksilöiden ulkopuolella, jolloin meillä ei olisi jäsentynyttä yhteisöä ja yhteisöelämää lainkaan. Meillä olisi vain irrallisia ja toisiinsa reagoimattomia olioita: meistä ei kulkisi mitään yhteyksiä toinen toisiimme, vaan kaikki olisimme yhteydessä korkeintaan taivaan isään, Isoon Veljeen, vapaan kilpailun jumalattareen tai robottien ohjaajaan (ohjelmoijaan); nämä jumalolennot johdattelisivat meitä kuta minnekin ja vakuuttelisivat meille, ettei meidän tarvitse välittää lainkaan toisistamme, kunhan vain tottelemme ylhäältä annettuja ohjeita. Meillä ei olisi lainkaan keskinäistä solidaarisuutta tai kateutta, vaan vain ylöspäin suunnattua mekaanista kuuliaisuutta.

Tällainen ajattelu johtaa nähdäkseni väistämättömästi jonkinlaiseen pelastusjärjestelmään, jossa horisontaalisen sosiaalisen tason yläpuolella oleva auktoriteetti sanelee aina viimeiset toimintaohjeet ja omantunnon sisällön. Me tarvitsemme kuitenkin, sanon sen kohta alkuun, myös sivusuuntaisia ja juuriin johtavia yhteyksiä. Meillä pitäisi olla 'viiteryhmiä' ei ainoastaan ylhäällä, vaan myös sivulla ja alhaalla.

Erik H. Eriksonin sanojen takaa kuultaa ajatus, että »ruumis ja sielu», »yksilö ja yhteisö» ovat omiaan johtamaan ajatuksia harhaan ja aiheuttamaan ylipääsemättömiä tulkintavaikeuksia. Meillä ei ole ollut sanaa, joka ilmaisisi ihmismielen riippuvuuden yhteisöstä ja tämän riippuvuussuhteen heijastumisen yksilön elimistöstä. Ainakin suomen kielessä tämä sana näyttää olevan, mutta se ei kuulu tieteen arsenaaliin. Tämä sana on *sisu*.

Sisun ongelma

Sekä väistyvistä kansankielestä että elävästä kielestä otetut esimerkit osoittavat, että sanaa *sisu* ja sen johdoksia käytetään sekä positiivisesta että negatiivisesta ominaisuudesta. Me voimme puhua synkeästä sisusta, sisun lannistamisesta, sisun nousemisesta kaulaan, pahan-

sisuisuudesta, häijynsisukkaasta miehestä. Edelleen me puhumme sisukkaasta korvenraivaajasta, pitkänmatkanjuoksijasta, jolla on suomalaista sisua, sisukkaasta uurastuksesta tieteen parissa, saatanallisesta sisusta joka vie miehen läpi harmaan kiven. Sisu on siis jotakin, joka ottaa koko ihmisen: sen jälkeen kun se on herännyt tai herätetty, se vaikuttaa koko olemuksessamme, kaikissa jäsenissämme, kaikissa soluisammme. Mieli asustaa ruumiin jokaisessa solussa, mieli on organismi, sanoo Harold G. Wolff tutkielmassaan »The mind-body relationship». Sisu osoittautuu esimerkkien valossa täysin luontevasti liiketilassa olevaksi »organismiksi».

Esimerkit viittaavat edelleen siihen suuntaan (ja tämä on erityisen tärkeä seikka), että sisu ei herää niinkään ihmisen tahdosta kuin siitä riippumattomana. Sisun heräämisen syynä näyttää yleensä olevan ihmisen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutus; jos ihminen kokee tämän vuorovaikutuksen positiivisena, syntyy 'hyvä' sisu, jos taas negatiivisena, herää 'paha' sisu. Lapsessa jota on syntymästään saakka kohdeltu kaltoin, saattaa herätä paha sisu; hänestä voi kehittyä yhteiskunnan kannalta katsottuna rikollinen, joka kuitenkin omassa rikollisten muodostamassa yhteisössä voi olla yhtä moraalinen ja 'lainkuuliainen' kuin me omassamme. Talvisodan sotilaissa taas vaikutti 'suomalainen' sisu, koska he kokivat kuulumisen Suomen kansaan ja sen oikeuksien puolustamisen arvokkaana, elämälle sisällön ja tarkoituksen antavana asiana. Tunnettua on, että vaikeissa kriisitilanteissa, kuten sota-aikoina, sekä ruumiilliset että sielulliset sairaudet voimakkaasti vähenevät. Tämä ilmiö on yhteydessä sen kanssa, että yksilöiden elämä saa entistä selvemmän tarkoituksen, että yksinäiset, syrjään joutuneet tai työnnetyt ihmiset tulevat yhteisölle tärkeiksi ja kokevat siitä syystä elämänsä rikastuneena. Näistä huomioista ei saa tehdä sellaista johtopäätöstä, että toivoisin sotia tai muita vaikeita kriisejä: meidän on vain syytä tutkia tällaisia ilmiöitä ja kehittää yhteiskuntaamme sellaiseksi, että sen kaikkien jäsenten on mahdollista *rauhankin* aikana kokea elävänsä yhteisön hyväksytyinä ja täysivaltaisina jäseninä, *jäsentyä* yhteiskuntaan ja löytää siten elämälleen tarkoitus.

Sisu voi vaikuttaa sekä yksilössä että yhteisössä. Yksilössä vaikuttavaa pahaa sisua kuvaa erinomaisesti Veijo Meren romaani *Sujut*: sotilas joka on jäänyt vihollisen puolelle oman onnensa nojaan hänen yksikkönsä perääntyessä virran yli, *sisuuntuu* tästä niin perusteellisesti, että kulkee jalkapatikassa satoja kilometrejä aina kotitaloonsa asti. Toimiteltuaan kotonaan yhtä ja toista hän tuntee olevansa *sujut* ja palaa vapaaehtoisesti yksikköönsä. Pentti Haanpää kuvaa pienoisnovellissaan Sisu humoristin silmällä sisun heräämistä. Mies palaa pienen juhlimisen takia myöhästyneenä kotiinsa, jossa hän joutuu vaimon nuhdesaarnan kohteeksi. Tästä sisuuntuneena mies menee paitasillaan ja paljain jaloin ulos talvipakkaseen ja päättää olla siellä, kunnes vaimo kutsuu hänet sisään. Mies seisoo ja seisoo ja vaipuu vähitellen jonkinlaisen epätodellisen turtumuksen tilaan, josta äkkiä kuitenkin herää kauhistuttavaan ajatukseen: tähänhän voi vaikka kuolla! Hän palaa tupaan ja saa vastaansa jo yöpuulle vetäytyneen vaimonsa huomautuksen: Hullu mies, meinaa palelluttaa itsensä kuoliaaksi. Tähän mies: Olisitko sinä tuossa sitten vanhentunut, jos olisit sanonut että tulehan, Ville, jo tupaan.

Yhteisön osoittamasta sisusta tarjoaa esimerkin vaikkapa Jukolan veljessarja. Yhteiskunnan todellinen tai luuloteltu nurjamielisyys nostatti veljeksissä häijyn sisun ja sai heidät lähtemään metsien keskelle Impivaaraan, elämään siellä vuosikausia yhteiskunnan ulkopuolella. Huomattakoon kuitenkin, että nämä metsäläiset olivat toisilleen erinomaisen solidaarisia huolimatta kaikista luonne-eroavuuksistaan. Vel-

jesten häijy sisu huipentui päätöksessä lähteä »Heinolan kuuluisaan ja hirveän suureen pataljooniin, joka Parolan nummella kesäkaudet äksee-raa ja rikeeraa.» Mutta mitä tapahtui? Veljekset tapasivat tiellä vallesmannin, jota he pitivät vihamielisen ulkomaailman edustajana. Tämä kehotti pelkästä myötätunnosta veljeksiä palaamaan koreasti kotiin, vaikka olikin menettänyt kaiken toivonsa heihin nähden. Sanaakaan hiiskumatta, kuin seitsemän suolapatsasta, seisoivat veljekset ja tuijottivat poistuvan vallesmannin perään, kunnes tämän rattaat katosivat kaarevalla tiellä. Silloin puhkesi impivaaralaisten vanha kauna ja epäluulo kiivaana puheryöppynä, jonka Eeron sanat katkaisivat:

— Kuulkaa veljet: emmehan tuota vielä varmaan tiedä, oliskohan nimismiehen haaroissa kettu meitä kohtaan.

Tämä merkitsi käännettä. Veljekset palasivat Impivaaraan ja huomasivat, »etteivät herrat juuri olekaan niin suuria junkkareita kuin luullaan.» Tämän havainnon seurauksena suvun perintötila Jukolakin uskallettiin vallata jälleen kulttuurille; veljekset *jäsentyivät* yhteiskuntaan, metsäläisistä tuli omien sarkojen viljelijöitä, sivistystyöntekijöitä, jotka uskalsivat käydä käsiksi niinkin tarpeettomalta tuntuvaan ja epätoivoiseen yritykseen kuin lukutaidon opettelemiseen. Veljesten häijy sisu oli muuttunut voimakkaaksi rakentavaksi sisuksi.

Sisu-sana on vuosituhansia vanha omaperäinen ilmaisu. Nykysuomen sanakirjan mukaan sana on alkuaan merkinnyt jonkin sisäpuolella, sisässä sijaitsevaa, siis sisusta, sisuksia, sisikuntaa. Kuvaannollisessa merkityksessä sana tarkoittaa sydäntä, mieltä. Sanan merkitys on siis siirtynyt konkreettisesta abstraktiseen aivan kuin eri kielissä sanojen *käsittää* tai *terve* merkitykset; jälkimmäinen on myös suomalais-ugrilaisissa kielissä alkuaan merkinnyt ehyttä, kokonaista. Mitä sisusanaan tulee, on merkityksellistä, että sana voidaan korvata usein paitsi ilmaisulla *mieli* myös sielunhoidollisesti tärkeällä termillä *itsetunto*. Tällöin sana näyttää merkitsevän ihmisen tai yhteisön ydintä, jonka vaikutus ulottuu läpi koko hänen olemuksensa, yhteisön kannalta joko positiivisena tai negatiivisena sen mukaan, tunteeo ihminen tai yhteisö olevansa oman yhteiskuntansa hyväksymä ja arvostama vai torjuma jäsen.

Sisu ei siis ole sielu eikä ruumis, jotka syystä tai toisesta olemme oppineet keinotekoisesti ja ajattelullemme vahingoksi erottamaan toisistaan, mutta jotka muodostavat erottamattoman kokonaisuuden. Yllä esitettyjen esimerkkien valossa sisu näyttää olevan ruumiin ja sielun muodostama jakamaton kokonaisuus, omaa ruumista ja sielua, ainetta ja energiaa oleva sisikuntamme tai pikemminkin sen ydin. Ruumiillinen on aina samalla sielullista ja sielullinen ruumiillista. Oman sisumme vaikutus taas on ruumiimme vastaus kasvuympäristömme ja yhteisömme haasteeseen, se on siis ajan ja ympäristön vaikutuksen heijastusta meissä. Englantilainen ajattelija ja runoilija John Donne sanoo, että ihminen ei ole mikään saari, vaan osa mantereesta, ihmiskunnasta. Mikään siitä mitä yhteisössämme ja ajassamme tapahtuu, ei voi periaatteessa olla heijastumatta meihin ja meistä. Sisu: sielun nouseminen, sisukkuus, sisuuntuminen näyttää ilmaisevan tämän suhteen. Sisu ilmaisee kaksi asiaa: (1) ruumis ja sielu ovat yhtä, (2) yksilöä ei voida tarkastaa eikä ymmärtää yhteisön ulkopuolelle eristettynä.

Sisu vaikuttaa siis yksilöstä ulospäin, toisiin yksilöihin, yhteiskuntaan, joko konstruktiiivisena tai destruktiivisena voimana. Tärkeä kysymys on se, voiko tämä destruktiivisuus kääntyä myös sisäänpäin, esiintyä itsetuhon tendenssinä. Voidaanhan ajatella, että joku henkilö on suhteissaan ulkomaailmaan niin estynyt, ettei hän saa itsestään synty-mään hyvää eikä pahaa. Miten hänen elimistönensä ydin, hänen sisunsa, reagoi tällaiseen elämättömyyteen?

K. A. Jelenski

NÄKÖKOHTIA

PUOLAN

REVISIONISMISTA

Kaikki marxilaiset ovat tarkistaneet ja uudistaneet oppijärjestelmäänsä siitä saakka, kun historiallinen kehitys ei tukenutkaan marxilaisia ennustuksia ja kokemus paljasti selviä ristiriitoja teorian ja todellisuuden välillä. On tunnettua, että kun tarkistusta johdetaan ylhäältä käsin, sitä kutsutaan 'marxismin luovaksi kehitykseksi'. Rajoitettusti ottaen 'revisionismi' yrittää 'ajatella uudelleen' marxilaisen oppijärjestelmän. Näin on tapahtunut juuri Puolassa ja Unkarissa Stalinin kuoleman jälkeen. Leopold Labedz huomauttaa sattuvasti: »Revisionismi voidaan kukistaa julkisivun puolelta, mutta se ryömyy kyllä sisään takaoven kautta ja myöskin ortodoksiset marxilaiset myötävaikuttavat 'revisionistisen' ajattelun kehittymiseen».

Luulen, että tämä vuorovaikutus ortodoksisen revisionismin ja harhaoppisen revisionismin välillä on aiheuttanut hankaluuksia viime vuosina juuri Puolassa. Siksi haluankin osoittaa, miten revisionismi on työskennellyt Puolassa kolmella tasolla: vallanpitäjien pragmaattinen revisionismi, oppijärjestelmän suojelijoiden ortodoksinen revisionismi ja lopuksi nuorten marxilaisten harhaoppinen revisionismi, niiden, jotka yrittävät Stalinin kuoleman jälkeen hylätä myytit, entisöidä marxilaista käsitystä humanistisista arvoista ja oikeasta internationalismista sekä yrittävät soveltaa marxilaista yhteiskunta-analyysia kollektivistisen järjestelmän sisäpuolella vallitseviin ristiriitaisuuksiin.

Gomulkan tie oikeaoppisuuteen

Gomulkan epäsuosio v. 1948 ja hänen voitokas paluunsa puolueen johtoon lokakuussa 1956 seurasivat siitä, että hän oli kiinteässä kosketuksessa politiikkaan, joka tunnetaan nimellä 'puolalainen tie sosialismiin'. 'Kansallinen kommunismi' on vielä niin tuore ilmiö, että se kuulostaa suorastaan paradoksilta. Sillä jo kommunismin perustajille, ensimmäisille vallankumouksellisille, niinkuin stalinistisille apparatšikoille oli (ainakin jollain tietoisuuden tasolla) itsestään selvää, että kommunismin voitto merkitsee nationalismin loppua, universaalisen yhteiskunnan toteutumista ja Marxin unelmaa yhteiskunnasta, joka korvaisi valtion. Jo Venäjän vallankumouksen jälkeen voitiin selvästi nähdä, ettei kommunismi tulisi toteutumaan Marxin ennustusten mukaan. Kansainvälisyyskäsite pääsi voitolle vapaaehtoisena liittymisenä Kommunististen Neuvostotasavaltojen Liittoon, jota ei käsitetty maantieteellisesti määriteltynä alueena, vaan kaikkien maailman kommunististen valtioiden yhteenliittymänä. Tätä periaatetta käytettiin osoittamaan oikeutetuksi Baltian maiden valtaus. Ensimmäinen teoreettinen poikkeaminen tältä linjalta oli sodanjälkeinen käsite 'kansandemokratia'. Kuitenkin tämän uuden tyylin 'kansallisen kommunismin' taktillinen luonne oli ilmeinen: satellitmaiden kommunistisille puolueille annettiin vain aikaa, jotta ne voisivat käyttää hyväkseen kansallisia tunteita

ja siten vähitellen käännyttää maanmiehensä. Puola (Jugoslavian jälkeen) oli se maa, jossa käsiteltiin, mitä tapahtuisi niille kommunistisille johtajille, jotka ottaisivat liian vakavasti kansallisen itsenäisyyden.

'Puolan tie sosialismiin' oli sanonta, jonka Gomulka toi käyttöön vuonna 1948, kun hän kirjoitti Nowe Droci'in: »Molemmille, Puolan Sosialistiselle Puolueelle ja Työväen Puolueelle Puolan itsenäisyys on korkein asia, jonka rinnalla kaikki muu on vähempiarvoista». Kansallisuuden korostus ja suhtautuminen kollektivisointiin olivat yhdessä kaksi pääasiallista luonteenomaista piirrettä Gomulkan käsitteessä 'Puolan tie sosialismiin'. Mutta Stalin ei pitänyt siitä, että paikalliset asiamiehet ottivat liian vakavasti taktillisen roolinsa. Keskuskomitean istunnossa elo-syyskuussa v. 1948 vaadittiin Gomulkaa tekemään tiliä käsitteestä 'Puolan tie sosialismiin', ja hänet tuomittiin 'nationalismiin erehtyneenä'. Syyskuun 1948 ja joulukuun 1949 välillä suoritettiin kolme suurta puhdistusta Puolan kommunistisessa puolueessa. Iskulauseena oli 'nationalismiin erehtyneiden' paljastaminen ja tuomitseminen ja se koski yli neljäsosaa koko jäsenmäärästä. Tästä seurasi, että kansallinen aines aloitti työskentelynsä 'maan alla' ja astui esille vasta lokakuussa 1956.

Todellisuudessa tunnus 'Puolan tie sosialismiin' osoittautui vain iskulauseeksi kun se kohtasi Neuvostoliiton vastustuksen, ja hävisi kokonaan, kun Neuvostoliitto tutustui siihen ja myönsi sen takana piilevät tosiasiat.

Puolan Keskuskomitean dramaattinen täysistunto lokakuussa 1956 antoi sille täyden hyväksymisen, mutta myöhemmin tämä iskulause jätettiin pois käytöstä.

Kommunististen puolueiden konferenssi, jonka Hruštšev kutsui kokoon Moskovaan vuotta myöhemmin ja joka lavastettiin lokakuun valankumouksen 40-vuotisjuhlaksi, oli itse asiassa tilaisuus, jossa lausuttin julki se tosiseikka, että Moskova hyväksyy jossain määrin monijohtoisuuden kommunistisen liikkeen sisällä. Gomulka käytti tätä tilaisuutta korostaakseen yhteistyön tarvetta, solidaarisuutta ja kiinteyttä Neuvostoblokissa. Kuitenkin hän samaan aikaan vastusti kansainvälisen kommunistisen organisaation elvyttämistä. 22. kongressi oli erittäin tärkeä askel sillä tiellä, joka näytti olevan Gomulkan oma. Eikä hänen enää tarvinnut pelätä Neuvostoliiton painostusta politiikkansa perusteisiin, omaan käsitykseensä maataloudesta ja kirkon ja valtion välisistä suhteista. Hruštšev itse meni pitemmälle kuin koskaan aikaisemmin antaessaan kongressissa suoran hyväksymisensä Puolan maatalouspolitiikalle. Onnellisten yhteensattumien tuloksena Puolan sato v. 1961 oli ennätyksellinen ja seuraavanakin vuonna parempi kuin oli osattu odottaa. 87 % Puolan viljelysmaasta on yksityisessä omistuksessa ja tämä aiheuttaa pakostakin vertailuja Neuvostoliiton kanssa varsinkin kun Hruštševillä, kaikista uudistuksista huolimatta, on ollut suhteellisesti heikompi menestys. Gomulkalla on syytä olla tyytyväinen. Hänellä itsellään ei koskaan ole ollut vapaamielisiä taipumuksia, ja kenraali Witaszevskin nimittäminen turvallisuuspoliisin päälliköksi antaa selvän kuvan siitä, että hän on päättänyt unohtaa 'Puolan tien sosialismiin' ja pitää kurissa niin hyvin nuoret lokakuun revisioinistit kuin valistuneimmat puhdasoppiset revisionistit.

Vastalauseesta harhaoppiin

Tässä pari näytettä johtavan puolalaisen revisionistisen filosofin Leszek Kolakowskin eräästä kirjoituksesta. Nämä luonnehtivat parhaiten revisionismin moraalista suuntaa:

»Emme ole kommunisteja vain siksi, että olemme liittyneet kommu-

nismiin historiallisena välttämättömyytenä; olemme kommunisteja, koska olemme sorrettujen puolella sortajia vastaan, köyhien puolella isäntiä vastaan, vainottujen puolella vainoojia vastaan. Kukaan ei ole vapaa moraalista velvollisuudesta taistella sellaista järjestelmää, hallitusta, oppia tai yhteiskunnallisia oloja vastaan, joita hän pitää alhaisina ja epäinhimillisinä, turvautumalla väitteeseen että ne muka ovat 'historiallinen välttämättömyys'.

Ja vielä samasta kirjoituksesta:

»En tule koskaan uskomaan, että ihmiskunnan moraalinen ja intellektuaalinen elämä ovat välttämättä sopusoinnussa taloudellisten näkökohtien kanssa; ja se merkitsee, ettei pidä odottaa parempia tuloksia huomenna, jos tänään kärsimme askeesista; toisin sanoen, käyttää valheita, jotta totuus lopulta voitaisi, ja hyötyä rikoksesta, jotta siten tasoittuisi tie oikeamielisyydelle».

Puolan filosofisella revisionismilla on vahva moraalinen luonne. Se arvioi uudelleen marxilaisen käsityksen oppijärjestelmän arvoarvostelmien ja objektiivisen totuuden suhteesta.

Mutta Kolakowski ja hänen kollegansa — Jan Strzelecki, Pavel Beylin — ovat osoittaneet sen tosiseikan, että Marxin kuoleman jälkeen taloustiede, sosiologia ja historiantutkimus ovat ratkaisevalla tavalla edistyneet. On tullut esiin kokonaan uusia tutkimuksen aloja ja asiayhteyksiä, uusia teorioita ja menetelmiä, jotka olivat täysin tuntemattomia Marxille. Puolan filosofiset revisionistit väittävät, että marxilaisuuden on täysin mahdotonta herätä uudelleen henkiin niin kauan kuin se kieltäytyy vastaamasta kysymyksiin, joita se tähän saakka on karttanut ja joita sen vastustajat eivät ole pystyneet ratkaisemaan. Oikeaoppisen marxilaisuuden vartijat ovat ottaneet paljon oppia näistä mielipiteistä, vaikka he nyt väittävätkin niiden keksijöitä kerettiläisiksi.

Puhdasoppisen revisionismin ansiot ja rajoitukset

22. kongressi herätti Puolan lehdistössä keskustelun tieteen vapaudesta ja sosialistisesta humanismista. Tämä väittely kävi niin kiihkeäksi ja mielenkiintoiseksi, että se ajoittain muistutti sitä ilmapiiriä, joka valitsi lokakuussa 1956. Keskustelun alkoivat vanhemmat kommunistiset intellektuaalit, jotka eivät olleet liittyneet revisionisteihin lokakuussa 1956 vaan olivat ilmituoneet jyrkän ideologisen vastustuksensa.

Ortodoksisen revisionismin tehtävä Puolassa lokakuusta 1956 lähtien on ollut sekä tärkeä että epäkiitollinen. Ortodoksiset revisionistit ovat koettaneet 'modernisoida' marxilaista ajattelua laajentaakseen sen käsittämään alueita, joita tähän saakka on pidetty 'idealistsina' tai 'taantumuksellisina'. Näin tehdessään he ovat väittäneet pysyvänsä kuitenkin täysin uskollisena marxismi-leninismille. Kuten puolueen johtajat, ovat myös ortodoksiset revisionistit taistelleet kahdella rintamalla — vanhoja dogmaattikkoja vastaan senvuoksi, että nämä yrittävät jähmettää marxilaisuuden, ja revisionisteja siksi että nämä yrittävät likvidoida sen.

Ortodoksisen revisionismin asenne voidaan ilmaista Adam Schaffin kahdella lauseella. Dogmatisteja vastaan: »Marxilaisuudessa ei ole ainuttakaan väittämää, joka pitäisi säästää, jos tosiasiat sen kerran pystyvät kumoaman. Marxilaisuudessa ei myöskään ole yhtään väittämää, joka täytyisi pitää väittelyn ja kritiikin ulkopuolella, jos tosiasiat kerran niin vaativat». Ja revisionisteja vastaan: »Vaikka olisimme kuinka suvaitsevaisia ja laajakatseisia, on olemassa rajoja, joita emme voi ylittää pyyhkäisemättä olemattomiin koko marxilaisuutta». Ja mitkä ovat nämä rajat? Kuka ne määrittäisi ellei puolue? Tässä onkin eräs perusero filosofisen ja ortodoksisen revisionismin välillä.

Ortodoksisen revisionismin merkitys on siinä, että se usein on omak-
sunut revisionismin ajatuksia ja hankkinut niille puolueen siunauksen.
Sillä on kuitenkin yksi yhteinen piirre dogmatismien kanssa: puolue
viime kädessä ratkaisee, mikä on 'luovaa' ja mikä on 'hajoittavaa'
revisionismia.

Paljon on puhuttu sitten lokakuun 1956 siitä vaikutuksesta, jonka
Puola on tehnyt tai jonka sen tulisi tehdä Neuvostoliittoon. Se on selvästi
antanut virikettä kirjalliseen ja taiteelliseen käymistilaan Neuvostoliit-
tossa, ja ortodoksisten revisionistien, esim. Langen ja Schaffin kautta
istuttanut uusia ideoita yhteiskuntatieteeseen ja talouspolitiikkaan. Ja
todella uudet ongelmat tulevat aina filosofisten revisionistien leiristä,
eivät ortodoksisten. Juuri filosofinen revisionismi virittää liikettä puh-
dasoppisissa revisionismissa, joka viime mainittu taas puolestaan pys-
tyy keskusteluihin Moskovan kanssa.

Taloustieteilijä Edvard Lipinski on erikoisen suorapuheinen sanoes-
saan:

»Olen kerran sanonut poleemisessa innostuksessa, että tosi marxi-
laisen ensimmäinen tehtävä on taistella vapauden puolesta, sillä olen
sitä mieltä, että jos vapaus puuttuu, erehdyksiä alkaa kasaantua ja nämä
kasaantumat puolestaan estävät kaiken kehityksen. Jopa taistellessa
pahaa vastaan synnyttämme uusia pahan muotoja. Tulee aina olemaan
ihmisiä ja ryhmiä, joiden etuihin kuuluu säilyttää paha. Ja silloin en-
simmäinen ehto on, että jokaisella on oikeus taistella vakaumuksensa
puolesta. Jos stalinismin aikana olisi ollut suurempi vapaus ilmaista
ajatuksia ja harjoittaa kritiikkiä, olisi sen rikokset voitu estää.»

Suomentanut
Anja Broms.
(Lyhennetty)

Nuorta venäläistä proosaa

JEVGENI JEVTUŠENKO ym. kananjumala

Lahjakkaiden nuorten neuvostokirjai-
lijain taistelu taiteellisista oikeuksis-
taan on herättänyt vilkasta kiinnos-
tusta naapurimaissa. Tähän kokoel-
maan on valittu edustava näyte kuu-
delta tekijältä: he ovat nuorten kiis-
taton johtaja Jevgeni Jevtušenko,
Bulat Okudzava, Vasili Aksjonov,
Juri Kazakov, Vladimir Tendrjakov
ja Anatoli Kuznetsov. Yhteistä heille
kaikille on taantumuksellisuuden, by-
rokration vastustaminen. — Esipu-
heen kirjoittanut Hans Björkegren.
Keltainen kirjasto 53. 251 s.
Nid. 7,—/kangask. 9,50 mk.

tammi

Matti Luoma

IHMISEN ONNELLISUUDESTA

Spinoza ja hänen Etiikkansa

Benedikt de Spinoza omisti koko elämänsä ajattelulle. Ajattelu ja elämä muodostavat hänellä elimellisen kokonaisuuden. Hänen kehittämänsä filosofinen järjestelmä oli tarkoitettu ensisijassa oikean onnellisen elämän ohjeeksi, mihin hänen pääteoksensa nimikin, *Etiikka*, viittaa. Mutta hän ei rakentanut tuota filosofiaansa vain päässään, vaan toteutti sen myös omassa elämässään, ja niin esikuvallisesti, että vain joku Sokrates tai Jeesus voidaan tässä mielessä asettaa hänen rinnalleen. Kuitenkin hän sai maksaa tästä tietoisesti asettamastaan päämäärästä kalliin hinnan. Juuri siitä syystä, että hän oli ajattelijana niin itsenäinen ja johdonmukainen ja ihmisenä niin suora ja rehellinen, hän joutui eläessään — Sokrateen ja Jeesuksen tavoin — ankaran paheksunnan, jopa vihan ja vainon kohteeksi.

Viha ja vaino eivät suinkaan olleet tuntemattomia Spinozan esivanhemmille. He kuuluivat niihin juutalaisiin, joihin kuningas Ferdinandin ajoista asti Espanjassa ja Portugalissa kohdistuivat ankarina katolisen kirkon ja inkvisition vainotoimenpiteet. Spinozan vanhemmat olivat monien heimolaistensa tavoin löytäneet turvapaikan sen ajan vapaamielisimmästä valtiosta Alankomaista. Spinozan isä oli amsterdamilainen kauppias, joka saattoi kustantaa varhaiskypsälle Baruch-pojalleen kasvatuksen paikallisen seurakunnan rabbiinikoulussa. Poika menestyi opinnoissaan ja hänestä toivottiin seurakuntansa oppinutta teologia, juutalaisen uskon suurta puolustajaa. Mutta nuoren rabbiinikokelaan elämässä sattui varhain kohtalokas sisäinen murros, älyllinen herääminen, joka johti hänet ennalta arvaamattomille teille.

Sysäyksen henkiseen itsenäisyyteensä Spinoza oli saanut Raamattua ja muita juutalaisten pyhiä kirjoituksia lukiessaan. Hän oli havainnut niissä epäselvyyksiä ja epäjohdonmukaisuuksia, jopa mahdottomuuksia.

Latinaa opiskellessaan hän viehättyi roomalaisiin ajattelijoihin ja runoilijoihin. Roomalaisista filosofiasta hän päätyi uuden ajan ajattelun suuriin herättäjiin ja kerettiläisiin. Varsinkin Descartesista muodostui hänen henkinen isänsä.

Pyrkimys itsenäiseen ajatteluun ja uskonnollisten kirjoitusten kriittiseen tarkasteluun johti Spinozan ankaraan yhteenottoon oman juutalaisen seurakuntansa kanssa. Spinoza ei ollut luonteeltaan hyökkäävä, eikä hänen synagoogassaan voinut vallinnut erityisen ahdasmielinen henki. Viimeksi mainitulle oli Spinozan henkinen kehitys aluksi pettymys ja häntä yritettiin eri keinoin suostutella takaisin isiensä turvallisiin oppeihin. Mutta Spinoza ei voinut tinkiä totuudellisuudesta, hän halusi pitää kiinni siitä, minkä hän oli selvästi tajunnut todeksi ja oikeaksi. Eräänä päivänä hänet kutsuttiin synagoogan rabbiineuvoston eteen vastaamaan vaarallisista ajatuksistaan ja peruuttamaan jumalattomat mielipiteensä. Hänelle jopa luvattiin melkoinen rahasumma, jos hän suostuisi ainakin näön vuoksi olemaan uskollinen isiensä uskolle. 24-vuotias Spinoza kieltäytyi kuitenkin rauhallisesti muuttamasta mieltään käsityksiään, joita ei selvästi voida osoittaa erheellisiksi.

Kun käsitys Spinozan 'vaarallisuudesta' vahvistui ja hänet oli yritetty murhatakin, hänet kutsuttiin lopulta uudelleen, heinäkuussa 1656 neuvoston eteen ja erotettiin seurakunnan yhteydestä.

Tuomiopäätöksessään neuvosto julisti mm.:

»Enkelien neuvonpidolla ja pyhien langettamalla tuomiolla tuomitsemme, kiroomme ja heitämme ulos Baruch de Espinosan... ja lausumme hänestä sen kirouksen, jolla Elisa kirosi lapsensa, ynnä kaikki Lain kirjaan kirjoitetut kiroukset. Kirottu olkoon hän päivällä ja kirottu yöllä, kirottu makuulle mennessänsä ja kirottu noustessaan, kirottu ulos mennessänsä ja kirottu sisään tullessa. Alkoon Herra ikinä antako hänelle anteeksi alköönkä häntä tunnustako, palakoon Herran viha ja kosto tästä lähtien tätä miestä vastaan, antakoon hänen kantaa kaikki ne kiroukset, jotka on kirjoitettu Lain kirjaan, ja pyyhkiköön hänen nimensä pois täällä maan päällä... alköön kukaan tehkö hänelle mitään palvelusta, alköön viipykö saman katon alla hänen kanssansa, alköön lähestykö häntä lähemmäksi kuin neljän kyynärän päähän hänestä, alköönkä lukeko mitään hänen sanelemaansa tai hänen omalla kädellensä kirjoittamaansa kirjoitusta.»

Spinoza ei ollut päätenyt epäilemään isiensä uskoa uhmasta tai pilkkaamisen halusta, vaan vakaasta pyrkimyksestä totuuteen. Uskonsa menettäminen oli hänelle ankara isku. Kaksin verroin ankarammalta täytyi elämän tuntua hänestä senjälkeen kun hänet tämän totuudellisuutensa vuoksi erotettiin oman heimonsa ja uskontokuntansa yhteydestä. Isä joka toivoi pojastaan kuuluisaa juutalaista oppinutta, ajoi hänet kotoaan. Hänen sisarensa yrittivät hänen kirouksenalaisuuttaan hyväkseen käyttäen riistää häneltä perintöosan ja useimmat hänen ystävänsä eivät enää halunneet häntä tavata. Spinoza olisi voinut liittyä johonkin toiseen uskontokuntaan, hakea turvaa jonkin muun yhteisön parista, mutta hän ei katsonut tätä tarpeelliseksi. Tästä edes hän halusi elää yksinään ja omistaa aikansa vain filosofialle, totuudelle — jumalalle. Lopun elämänsä eli runsaat 20 vuotta Spinoza elätti itseään laseja hiomalla, taito, jonka hän oli oppinut Amsterdamin vuosinaan. Hän kehittyi tässä käsityöammatissaan jopa niin taitavaksi, että hänen lasinsa olivat kysyttyjä vielä hänen kuolemansa jälkeenkin.

Ne kaksi tarvetta, jotka monen ihmisen kohdalla merkitsevät elämän koko sisältöä — omistamisenhalu ja nautinnonhalu — niillä ei ollut sijaa Spinozan luonteessa. Lisäksi hän oli sekä ystäviensä että myös vihamiestensä todistuksen mukaan ihmisenä epätsekäs ja vähään tyytyväinen. Eikä hänen elämäntavoissaan silti ollut mitään korostetun askeettista. Hän piti tarkkaa huolta taloudestaan, maksoi sääntillisesti pienet velkansa, eikä halunnut harvojen ystäviensä rahallisesti helpottavan hänen toimeentuloaan. Mutta hän ei ollut kitsas, vaan halusi vain pysytellä erossa kaikesta mikä saattoi estää hänen sisäistä kehitystään.

Viimeisinä elinvuosinaan sai Spinoza huomata, että hänen neroudelleen alettiin antaa arvoa, jopa maan rajojen ulkopuolellakin. Niinpä Ranskan »aurinkokuningas» Ludvig XIV tarjosi hänelle huomattavaa eläkettä sillä ehdolla, että Spinoza omistaisi seuraavan teoksensa kuninkaalle. Spinoza kieltäytyi kuitenkin kohteliaasti.

V. 1673 Spinoza sai kutsun astua professoriksi Heidelbergin yliopistoon Saksaan. Hän vastasi luonteenomaisesti:

»Kunnioitettu Herra! Jos olisin milloinkaan halunnut toimia professorina missään tiedekunnassa, olisin toivonut saavani sen viran, jonka hänen korkeutensa Pfalzin Vaaliruhtinas kauttanne minulle tarjoaa. Erityisesti vaaliruhtinaan filosofialle armollisesti suoman vapauden takia... En kuitenkaan tiedä millaisissa rajoissa tämän filosofoimisenvapauden tulee pysytellä häiritsemättä julkisesti tunnustettua uskontoa... Ymmärrätte siis, kunnioitettu Herra, ettei epärointiini syynä ole suuremman kunnian toive, vaan kiintymys rauhaan, jota en usko voivani saada edelleen nauttia muuten kuin siten, että kieltäydyin antautumasta julkiseen opettajanvirkaan.»

Ainoa teos, jonka Spinoza itse julkaisi eläessään, hänen oli julkaistava salanimellä ja väärennettyä kustantajanimeä kirjan kansilehdellä suojanaan käyttäen. Pääosa Spinozan tuotantoa ilmestyi hänen ystäviensä toimesta vasta hänen kuolemansa jälkeen.

Spinozan tuotannossa on itse asiassa kysymys vain yhdestä teoksesta, niinkuin hänen koko filosofiansa pyrkii olemaan yksi ainoa rationaalisesti aukoton järjestelmä. Hänen pääteoksensa *Etiikan* nimi on hie-man harhauttava, sillä siinä ei ole kysymys vain etiikan alaan kuuluvasta esityksestä, vaan Spinozan koko järjestelmästä. Muut Spinozan teokset ovat joko eräänlaisia johdantoja tähän pääteokseen tai sen eräiden kohtien lähempiä tulkintoja. Kokonaisuudessaan Spinozan kirjallinen tuotanto on vähäinen.

Spinozan ainoan eläessään julkaiseman kirjan nimi on *Tractatus theologico-politicus* (Teologis-poliittinen tutkielma). Tämä pieni teos merkitsi aikanaan eräänlaista vallankumousta. Siinä Spinoza asettui ensimmäisenä selvästi ja perustellusti puolustamaan ajatuksen ja oman tunnon vapautta uskonnon asioissa ja pani samalla alulle myöhemmin niin laajaksi paisuneen Raamatun historiallisen kritiikin. Hän esittää, että kun kaikkalainen uskonpakko poistetaan, häviää myös uskonnollinen fanatismi ja että vain näin voidaan päästä aitoon rauhalliseen uskonnolliseen elämään. Raamattu ei sisällä mitään rationaalista totuutta maailmasta, vaan opastaa vain lukijoitaan hurkaaseen elämään. Raamattu ei ole mitään »erehtymätöntä tietoa», koska kuka tahansa tarkkaavainen lukija voi siitä löytää vääriä tietoja ja mahdottomuuksia. Raamattu ei liioin ole ainoa hurksauden lähde, sillä on monia muita pyhiä kirjoja, joissa esiintyy yhtä jaloja opetuksia. Eikä tosi uskonto ole menoja ja kirjoituksia, vaan sydämen yksinkertaisuutta ja lähimmäisen rakastamista, jossa kaikkalainen kirjanoppineisuus on vain pahasta.

Tällaisten ajatusten julkaiseminen vaikka salanimelläkin herätti 1600-luvulla voimakkaan vastalauseiden myrskyn. Eivätkä teosta paheksuneet vain juutalaiset ja kristilliset oppineet ja kirkonmiehet, vaan myös Descartesia seuraavat rationalistit, koska Spinoza kiisti Raamatun opetusten ja rationalismin yhtäpitävyyden. Viimeksi mainitut pelkäsivät lisäksi, että kirjan tekijä leimattaisiin descartesilaiseksi, jolloin kerettiläisyyden varjo lankeaisi heidänkin päälleen. Joka tapauksessa liittyi Spinozaan tästä edes erottamatta ateistin nimitys. Eräät hänen siihenastisista ystävistäänkin loukkaantuivat hänen teokseensa.

Juutalaisen seurakunnan karkoittamana omisti siis Spinoza koko elämänsä ajatusrakennelmansa kehittämiseksi. Merkillistä tässä hänen luomistyössään on se, että hän vuosikausia hahmoitteli tuota suurta teostaan vain päässään, muistissaan ja kirjoitti sen suhteellisen lyhyessä

ajassa paperille vasta sitten, kun hän oli saanut kehiteltyä ajatuksensa mielestään riittävän valmiiseen, selkeään ja loogisesti ristiriidattomaan muotoon.

Spinoza lähti siitä, että kaikki olevaisen ongelmat on mahdollista ratkaista järjen avulla ja että tieto tosiolevasta voidaan pukea selväpiirteisen matemaattisen järjestelmän muotoon. Maailmassa vallitsee hänen mukaansa rationaalisesti ilmaistava järjestys. Kaikille ilmiöille on olemassa välttämättömät syynsä, mitään ei tapahdu sattumalta. Niinpä hänen pääteoksensa *Etiikka* on kirjoitettu geometrisen oppikirjan muotoon määritelmineen, aksioomeineen, väittämineen, todisteluineen ja korollaarioineen. Spinozan aikana oli hänen kaltaisensa neron mahdollista hallita käytännöllisesti katsoen koko aikansa tietämystä, joten yritys pukea tämä koko tietämys yhtenäisen loogisen systeemin muotoon oli täysin mielekäs. Nykyaikana on lukuisia etevä miehiä, jotka väittävät Spinozan teoksiin sisältyvän kaiken nykyaikaisenkin tieteen. Einstein piti Spinozaa suurimpana kaikista filosofiista.

Mainitsimme että Spinozan pääteos *Etiikka* sisältää itse asiassa hänen koko filosofisen järjestelmänsä. Teos jakaantuu viiteen osaan, joista ensimmäinen tekee selkoa hänen peruskäsitteistään itsensä syy, äärellinen, substantsi, attribuutti, moodi, jumala, vapaus ja ikuisuus. Kokonaisuudessaan ovat hänen eettilliset oppinsa ymmärrettävissä vain tätä metafysiasta taustaa vasten.

Spinoza ei lähde liikkeelle pilvientakaisista korkeuksista vaan ihmisestä itsestään. Vieläpä niin peri-inhimillisestä kuin oikullisista mielenliikutuksista, affekteista ja niiden vallasta ihmiselämässä. Spinoza tajusi aivan oikein, että ellei ymmärretä oikein ihmisluontoa itseään ja sen liikahteluja ja intohimoja, ei voida rakentaa minkäänlaista kestävää ja käytännössä merkitsevää etiikkaa. Ja niin yksineläjä, eristetty ja kirottu kuin Spinoza olikin, hän oli erinomainen ihmisluonnon tuntija, joskin hän oli osan ihmistuntemustaan perinyt suuresti arvostamiltaan antiikin kirjailijoilta.

Affektiopissaan Spinoza lähtee itsesäilytyksestä, jonka hän toteaa kaikkien ihmisen pyrkimysten perimmäiseksi vaikuttimeksi, eikä hän pidä sitä mitenkään tuomittavana, vaan päinvastoin täysin luonnon omaan järjestykseen kuuluvana. Jokainen olento pyrkii luonnostaan säilyttämään olemassaoloansa, hyväksyy sen mikä tätä edistää ja karttaa sitä, mikä tätä ehkäisee — eikä tässä ole Spinozan mielestä mitään pahaa, päinvastoin. »Hyveen perustuksena on pyrkimys oman olemisen säilyttämiseen, ja onnellisuus on siinä, että ihminen kykenee näin tekemään.»

Kun itsesäilytys on Spinozan mukaan jokaisen olennon luonnollinen asenne ulkoapäin uhkaavia vaaroja vastaan, on mielenliikutuksissa kysymys näiden ulkopuolisten vaikutusten heijastelusta ihmisen ruumiin välityksellä hänen sieluunsa. Kaikki mikä kohottaa tai lisää ruumiin toimintakykyä, sen ihminen kokee mielihyväksi eli ilona. Ja kaiken mikä rajoittaa ja vähentää ruumiin toimintakykyä hän kokee mielihäpeäksi eli suruna. Ilo ja suru ovat ihmisen perusaffektit, mistä kaikki muut johtuvat. Rakkaus merkitsee mielihyvää, johon liittyy tietoisuus mielihyvän aiheuttajasta, ja viha mielihäpeää, johon liittyy tietoisuus mielihäpeän aiheuttajasta. Jos mielihyvän tuottajan eli siis rakkauden kohde kuvitellaan tulevaisuuteen, päädytään toivoon. Jos mielihäpeän tuottajan eli vihan kohde kuvitellaan tulevaisuuteen, päädytään pelkoon. Jos toivottu toteutuu, muuttuu toivo luottamukseksi, jos pelätty toteutuu, muuttuu pelko epätoivoksi. Luottamus on toivoa, jolla ei ole mitään pelättävää, ja epätoivo pelkoa, jolla ei ole mitään toivoa.

Spinozan affektioppi sisältyy hänen pääteoksensa kolmanteen osaan. Etiikan neljännen osan otsikkona on »Ihmisen orjuudesta eli affektien

voimasta» ja se viittaa suoraan Spinozan ihmiskäsityksen ja etiikan keskeiseen näkemykseen. Mielenliikutuksille on ominaista, että niiden aiheuttaja on ainakin osaksi ihmisen ulkopuolella tai sitten ihmisen oman sielunelämän tajuttomissa syvyyksissä. Mitä enemmän ihmisen elämä kulkee mielenliikutusten mukaan, sitä voimakkaammin hän on ulkonaisten vaikutusten armoilla, affektiansa orjana.

Mutta ihminen ei ole kokonaan mekaanisen luonnonkulun ja sen hänessä aiheuttamien affektien heijastelun määräämä. Ihminen on myös aktiivinen, toiminnallinen. Eivät myöskään kaikki mielenliikutukset ole passiivisia ja ihmisen toiminnallisuutta rajoittavia. Ilo on aina ihmisen toimintaa ja vapautta lisäävä affekti, ja sen vuoksi hyvästä. Sen sijaan ovat suru ja kaikki siihen liittyvät affektit, myös katumus, nöyryys ja sääli passiivisia, ihmistä rajoittavia ja heikentäviä ja siten pahasta.

Kun olemme jonkin intohimon vallassa, Spinoza toteaa, kuvittelemme kyllä olevamme oma itsemme, vaikka tosiasiaassa olemme vain tuon intohimon heiteltävänä, ja se vie meitä minne tahtoo. Vain silloin olemme todella oman itsemme herra, kun mikään ulkopuolinen voima ei määrää käyttäytymistämme, kun toimintamme syy on selvästi tietoisesta minämme määrättävissä. Näin Spinoza kohottaa lukijainsa silmien eteen ihanteena ihmisen, joka on riippumaton ulkonaisista syistä, itsensä kanssa sopusoinnussa ja toimii nimenomaan oman selvän harkintansa mukaan. Siksi on »sielunvoima» Spinozan tärkein aktiivinen affekti, »rohkeus» ja »jalomielisyys» tämän kaksi muuta ilmenemismuotoa. Intohimojen passiivisuus on ihmisen orjuutta, järkeen perustuva aktiivisuus ihmisen vapautta.

Viimeksi mainittua puolta eli etiikkaa sanan ahtaammassa mielessä Spinoza käsittelee pääteoksensa viimeisessä osassa, jonka otsikko kuuluu »Järjen voimasta eli ihmisen vapaudesta.» Spinoza ei kuitenkaan ole niin sokea, että asettaisi järjen yksin affekteja, intohimoja vastaan. Hän sanoo nimenomaan:

»Mielenliikutus voidaan ehkäistä tai hillitä ainoastaan mielenliikutuksella, joka on vastakkainen ja voimakkaampi kuin ehkäistävä mielenliikutus... Mielenliikutus joka on intohimoa, lakkaa olemasta sitä niin pian kuin muodostamme siitä itsellemme selvän ja kirkkaan kuvan... Pyyteet ovat intohimoja vain sikäli kuin ne johtuvat epätasällisistä ideoista; ne ovat hyveitä, kun ne perustuvat täsmällisiin ideoihin.»

Totesimme Spinozan edustavan luonnon tapahtumiin nähden sellaista käsitystä, että mikään ei luonnossa tapahdu sattumalta, kaikkea hallitsee järkkymätön lainmukaisuus, joka on viime kädessä sama kuin jumala itse, ikuinen maailmanjärjestys. Myös ihminen ja hänen toimintansa on osa luonnon tapahtumakulkua. Miten tämän kanssa on sopusoinnussa puhe »ihmisen vapaudesta»? Jos kaikki tapahtuu välttämättömyydellä, eikö ihmisestä tule pelkkä jumalan automaatti ja koko etiikka käy tarpeettomaksi? Tämä on vaikea kysymys, eikä Spinoza ole pystynyt siihen filosofiassaan antamaan täysin tyydyttävää vastausta.

Kahdessakin mielessä Spinoza selvästi kieltää tahdon vapauden: Ensiksi siinä, että pelkkä tahtominen sinänsä ei omaa mitään voimaa. Kaikkea ihmisen käyttäytymistä voivat ohjata vain affektit, tarpeet ja intohimot — olkoot nämä sitten passiivisia tai aktiivisia — ja tässä Spinoza puhuu samaa kieltä kuin moderni psykologia. Ja toiseksi tahto ei ole vapaa siinä mielessä, että maailmassa ei minkäänlainen mielivalta tai sattuma ole mahdollinen; kaikelle tapahtumiselle voidaan aina löytää riittävä syy, kunhan kaikki asiaan vaikuttavat seikat vain tunnetaan tarkkaan — ja tässä Spinoza puhuu sama kieltä modernin luonnontieteen kanssa. Ihmisen tahdon vapaudessa on lähinnä kysymys ihmisen

itse itselleen asettamien tai tavoittelemisen arvoisiksi hyväksymien ta-
voitteiden mukaisesta toiminnasta.

Näin Spinoza siis todistelee, että ihmiselle on mahdollista joko alistua tahdottomasti mielenliikutustensa heiteltäväksi tai pyrkiä tästä passiivisuudesta järkensä ja aktiivisten affektiensa avulla eroon. Intohimoista vapautuminen on sitä helpompaa, mitä selvemmin tajuamme, mistä niissä on kysymys. Luonnon tapahtumisen välttämättömyyden tajua-
minen merkitsee luonnon herruuteen kohoamista. Mitä pitemmälle etenemme tämän välttämättömyyden tajuamisessa, sitä varmemmin voimme nauttia mielihyvää, olla onnellisia. Korkein tieto mihin voimme päätyä on tajuta jumala kaiken välttämättömyyden takana. Jumalan tiedoitseminen on autuutta, sillä se on korkein hyvä, jumalan vallitse-
mista meissä eli osa sitä »älyllistä rakkautta», jolla jumala rakastaa meitä ihmisiä. Näin Spinozan pääteos johdonmukaisesti päättyy siihen, mistä hänen koko järjestelmänsä lähtee liikkeelle ja mikä sävyttää sitä kaikkialla: jumalaan joka vallitsee kaikessa olevaisessa, joka on itse asiassa ainoa tosiolevainen.

»Olen siis esittänyt täydellisesti kaiken, mitä olen tahtonut osoittaa hengen vallasta mielenliikutuksiin nähden ja hengen vapaudesta. Siitä käy ilmi, mihin viisas pystyy ja kuinka paljon hän on etevämpi tietä-
mätöntä, jota vain hänen halunsa heittelevät... Jos tie, jonka olen osoittanut tänne johtavan, näyttääkin olevan erittäin hankala, se on kuitenkin löydettävissä. Ja hankalaa täytyykin olla sen, mikä vain harvoin löydetään. Kuinka näet olisikaan mahdollista, jos pelastus olisi käden ulottuvilla ja helposti löydettävissä, että melkein kaikki jät-
tävät sen huomioon ottamatta? Kaikki ylevä on yhtä vaikeata kuin harvinaista.» Näihin sanoihin päättyy Spinozan Etiikka.

onko maailman ravinto- kysymys vakava ongelma?

Georg Borgström

RUOKAA vai RAKETTEJA

»Sekä eri alojen tutkijat että yhä enenevässä määrin poliitikot alkavat huomata että maailman liikakansoitus on ihmiskunnan vakavim-
pia pulmia. Monet talousmiehet ovat kuitenkin vakuuttamassa, että maailman voimavarat ovat arvaamattoman suuret ja ettei vaaraa sen vuoksi ole vielä pitkini aikoihin. Tällaisten opti-
mististen arvioiden vastapainoksi mm. tämä kirja.» — Lasse Sammalisto, Suomen Sosiali-
demokraatti. — Suom. Matti Hossa. 314 sivua,
11: —/kangask. 14: 50 mk.

kirjayhtymä

YLIOPISTO JA NYKYAIKA

Korkean luokan kansallinen tyhmyys tapahtui, kun Aarne Siiralle ei löytynyt paikkaa Suomesta vaan hän joutui ottamaan vastaan professuurin Kanadasta. Kulttuurimme on köyhtynyt yhden itsenäisen ajattelijan verran. Teologina Siirala rikkoo perinnäisiä ympyröitä ja löytää uusia totuuksia: hänen »Sairauden sannottavansa» on ainutlaatuinen retki uusille alueille, joka ansaitsee — ja on saanutkin — yleismaailmallista huomiota.

Näillä ominaisuuksilla varustettu henkilö on savustettu ulos Suomesta. Aarne Siirala toimi aikaisemmin Luther-Opiston johtajana Järvenpäässä. Jos hän olisi kauniisti sopeutunut 'perinnäiseen suomalaiseseen kristillisyyteen', olisi hän tältä paikalta nopeasti kohonnut korkeisiin asemiin. Kirkkomme hämärille voimille hän kävi kuitenkin epämuksivaksi, ja hänet painostettiin —

runsaan perheen keralla — pelolle. Seuraava osoite oli Yhdysvallat, missä hän vaikutti stipendiaattina ja herätti ansaittua huomiota. Hän palasi Suomeen, mutta Teologisessa Tiedekunnassa ei ollut sellaiselle miehelle tilaa. Helsingin Yliopistolla on tilillään tämän kaltaisia erehdyksiä useita, siitä lähtien kun dosentti Runeberg ei kelvannut Kreikan ja Rooman kirjallisuuden apulaiseksi 1833. Dosentti Runeberg oli liian radikaali. Werner Söderhjelm kirjoitti tästä tapauksesta, että se oli »tieteellisessä mielessä suurimpia erehdyksiä mitä Suomen Yliopistossa on koskaan tehty.» Myös useilla muilla saman polven lahjakkuuksilla oli vaikeuksia saada jalansijaa valtionyliopistossa. Seuraus oli se, että yliopisto jäi pahasti sivuun uutta luovan tieteellisen ja filosofisen työn virrasta. Sellainen vaara on käsillä jälleen.

Yliopisto ei ole ainoa kulttuurilaitos, joka on vaarassa jäädä

nopeasti etenevän kehityksen rantamille — varoittava esimerkki on luterilainen kirkko.

KIRKKO JA NYKYAIKA

Ennen lähtöään Suomesta Siirala ehti Vartija-lehdessä (3-63) esittää muutaman terävän huomion Luterilaisten Kirkkojen Yleiskokouksen suuntaviivoista. Hän käsitteli ennen kokousta laadittua tutkimusasiakirjaa, jossa esitettiin kokoukselle henkisiä suuntaviitteitä. Tutkimusasiakirja on kaikessa hämäryydessään erittäin valaiseva.

Kokouksen tunnus oli »Kristus tänään». Sen eräs vaikeus oli, mitä merkitsee »tänään». Siirala toteaa, että nykytilanteen arvioinnissa »ei ole antauduttu dialogiin sen sukupolvemme suorittaman luovan tilanteensa tulkinnan kanssa, mikä sisältyy esimerkiksi psykologian, sosiologian, psykiatrian, psykoterapian ja sosiaalipatologian piirissä toteutettuun tutkimukseen. Erityisesti kiintyy huomio siihen, kuinka epämääräisesti asiakirjassa käsitellään kysymystä ihmisen suhteesta omaan itseensä ja ihmistä ympäröivään todellisuuteen: '...pyrkimys itsenäisyyteen ja riippumattomaan elämään on (sanoo tutkimusasiakirja) ytimenä siinä, mitä Raamattu kutsuu synniksi.'»

Sen perusteellisemmin on tuskin mahdollista käsitellä Raamatua väärin. Tämä on Dostojevskin »suurinkvisiittorin» raamatuntulkintaa. Jos lähtökohta on se, että tuomitaan ihmisen »pyrkimys itsenäisyyteen», että suh-taudutaan nurjasti »inhimilliseen luovaan toimintaan», joka on muka »anastanut ihmisen ajan ja tarmon», ja nähdään negatiivisena ilmiönä »ihmiskeskeisyys», ei todellakaan ole mitään mahdollisuutta päästä dialogiin aikamme parhaitten voimien kanssa. Nimittäin aikamme parhaimmiksi voimiksi juuri näitä yleiskokouksen tutkimusasiakirjan tuomitse-

mia pyrkimyksiä: pyrkimystä itsenäiseen elämään, jota vastassa on mahtava henkisen, hengellisen ja sosiaalisen yhdenmukaistumisen liike; pyrkimystä luovaan toimintaan, jota vastassa on idän valtiollinen kulttuuridiktatuuri ja lännen kaupallinen kulttuuridiktatuuri; pyrkimystä ihmiskeskeisyyteen, jota vastassa on poliittisten, sosiaalisten ja henkisten laitosten pyrkimys itsetarkoitukselliseen elämään. Liittyykö luterilainen kirkko samaan rintamaan näiden vastavoimien kanssa?

Jos niin tapahtuu, tulee kristillisen elämän kehitys tapahtumaan luterilaisen kirkon *ulkopuolella*. Tätä ehkä Siirala tarkoittaa sanoessaan: »On merkillistä havaita, että sukupolvemme keskellä suoritettun luovan työn ja empiirisen tutkimuksen piirissä saatetaan usein nähdä todellisuudessa ja maailmassa enemmän Kristuskeskeisyyttä kuin teologisissa tilanteen arvioinneissa, joissa jopa saatetaan kuvata nykymaailmaa todellisuudeksi, josta Kristuksen läsnäolo on hävinnyt...» Näille teologisille tilannearvioille Siirala lopuksi omistaa sanoja, jotka selkeydessä eivät jätä toivomisen varaa: »Teologia jää ihmiskunnan nykytilanteen selvittelyssä sakeaan sumuun niinkauan kuin se toistaa sellaisia lausumia kuin asiakirja... Tämä saattaa aidosti kuvata minkälaiseksi saatamme teologeina tai saarnamiehinä kuvitella aikamme ihmisen. Tuskin se kuitenkaan sisältää kuvausta sen ihmiskupolven erityislaadusta ja elämän tendensseistä, jonka keskellä nyt elämme.»

Toivon, ettei Arne Siirala ole lopullisesti poistunut Suomesta.

KOULU JA NYKYAIKA

Suomen koululaitos on ras-kaissa synnytystuskissa. Vuosikymmenet se eli rauhallista ja turvallista elämää. Lehtorin palk-

ka oli hyvä ja työmenetelmät itsestään selviä, luokissa esiintyi luonnollista kapinointia ja kujeilua, mutta laiskat jätettiin luokalle, kunnottomat erotettiin koulusta ja ylioppilaslakki kruunasi ikävän oppimisen ja istumisen vaivat. Kansakoulunopettaja taas oli kunnassaan arvostettu henkilö ja hänkin tiesi mitä teki; sukupolvi toisensa jälkeen saapui samojen kirjojen ääreen, toiset kansakouluun, toiset oppikouluun, kukin säätynsä ja älynsä mukaan.

Mutta maailma — koulun seinien ulkopuolella — muutti muotoaan. Opettajahuoneen ikkunasta näkyi, että rakennettiin kovasti tehtaita, syttyi sotia ja työlläiset marssivat; ilmestyi niin kummallisia kirjoja ja maalattiin niin mahdottomia tauluja, että kunnianarvoisaan Mantere—Sarvan historiankirjaan oli pakko lisätä lause: »Varsinaiset henkítieteet sekä taide-elämä sen sijaan ovat tuskin sodanjälkeisenä aikana kehittyneet suotuisaan suuntaan.» Oppikouluun rupesi pyrkimään hämärää ainesta laita-kaupungilta ja syrjäseudun mökeistä; oli valmistettava sisään-pääsyttutkinto, jonka ovelaa pistelaskukujärjestelmää tyhmempi ei heti tajuaisi; siitä huolimatta koulut pullistuivat, jakautuivat ja lisääntyivät; myös lukio kävi hädellämälliseksi ja rupesi jakautumaan linjoiksi. Opettajayhdistykset heräsivät ja alkoivat vaatia oman aineensa tuntimäärien lisäämistä. Niin särkyi koululaitoksen rauhallinen kuva kiisteleviksi eturyhmiksi: kansakoulunopettajat korottamassa palkkojaan ja vaatimassa yhtenäiskoulua; matematiikanopettajat omalla linjallaan tekemässä oppilaista matemaatikkoja, 3, 4, 5, 6 viikkotuntia; mutta myös kirkkohistorian opettajat pitävät pintansa. Taistelun tuoksinaan häviää koko koululaitos: ilmassa sinkoilee palkkaluokkia, viikkotunteja, koulumuotoja.

Onko kenelläkään kokonaisku-

vaa, mikä on oppilaiden ja yhteiskunnan — eikä vain opettajien — kannalta toivottava kehityssuunta? Suomen Ylioppilaskuntien Liitto asetti komitean, joka ylioppilasjärjellä punnitsi, millainen olisi paras käytännössä mahdollinen lukio. Komitea julkaisi tänä vuonna mietinnön nimeltä »Uusi lukio — uusi tutkinto». Nähdäkseni tämä asiakirja on kultakimpale koulukeskustelussa, jossa keinot ja päämäärät ovat täydellisesti sekaantuneet.

Ensiksikin mietintö asettaa selvästi ja laittamattomasti lukion tavoitteen, joka on viime aikoina hämärtynyt ja hävinnyt asiattomiin linjakakoihin. »Lukiota tarvitaan ja suositaan siksi, että se antaa oppilailleen henkisen liikumavapauden ja pitää tiet avoimina loppuun asti.» Kuinka moni oppilas pystyy lukion alkaessa todella päättämään, tarvitseeko hän myöhemmässä elämässään ennen kaikkea matematiikkaa, ennen kaikkea kieliä, ennen kaikkea reaaliaineita? Vaatimus on mahdoton. Kaiken lisäksi ei nykyinen linjakako pysty täyttämään kaikkien korkeakouluopin-tojen vaatimuksia; voidaan sanoa että useimmat opintosuunnat ja elämäanalat putoavat linjojen väliin. *Nykyinen linjakako on väärin käsitetty yhteiskunnan vaatimus.* »Oman erikoisalansa pohjatiedot voi hankkia korkeakoulussa verraten nopeasti, mutta akateemiseen liikkumavapauteen tarvittavaa yleissivistystä ei ehdi enää opiskeluaikana hankkia.»

Komitea ehdottaa, että nykyisestä linjajaosta luovutaan ja se korvataan kaikille yhteisillä peruskursseilla, jotka sisältävät »tietty perustiedot inhimillisen tietämyksen eri aloilta, kuten historiasta, kielitieteestä, yhteiskuntatiedosta, sekä biologiasta etä ns. eksakteista luonnontieteistä, matematiikasta, ja samoin tietty perustaidot, kuten taito ilmaista ajatuksensa täsmällisesti äidinkielellä, jonkin tai joidenkin vieraiden kielten taito, laskutaito

jne. Edelleen annetaan arvoa oppilaan esteelliselle, eettiselle ja fyysiselle kasvatukselle ja pyritään kehittämään sellaisia demokraattisessa yhteiskunnassa arvokkaita luonteenpiirteitä kuin taipumusta itsenäiseen ja kriittiliseen ajatteluun, oma-aloitteisuutta, sopeutuvuutta yhteisön toimintaan jne.»

Näiden peruskurssien lisäksi, jotka käsittävät noin 3/4 lukion tunteista, osallistuvat oppilaat valinnaisiin lisäkursseihin. Niiden sisältö on mietinnössä järkevästi hahmoteltu.

Ylioppilastutkinto korvataan lukion päättötutkinnolla, joka ei luonnottomasti pane painoa muutamiin harvoin aineisiin ja niiden knoppeihin, vaan ohjaa lukion työtä nimenomaan yleisivistävää päämäärää kohti.

Myöskin lukion työmenetelmistä komitealla on uutta sanottavaa. Sille on selvinnyt, että »nykyisen tyyppisellä vanhan läksyn kuulustelu- ja uuden valmistusmenetelmällä ei päästä toivottuun tulokseen.» Syventävän keskustelun tulee saada keskeinen merkitys. Oppilaat harjaantuvat käyttämään lähdekirjoja ja suorittamaan laajempia tehtäviä.

Toivottavasti komitean mielipide kuullaan ja otetaan varteen.

Reijo Wilenius

KOKEEKSI USKONTOA

Kun seuraa ns. nuoren älymystömme keskusteluja (ja siinä ohessa luonnollisesti maksaa asianomaisten ravintolalaskuja) vilahdaa jutustelussa säännönmukaisesti torjuva suhtautuminen uskontoon. Tämä torjuva asenne motivoidaan usein ilmauksena kulttuuriyksilön vapaudenkaipuusta. Minkään uskonnollisen näkemyksen omaksuminen ei saata tulla kysymykseen, koska tällöin olisi hyväksyttävä jokin to-

dellista elämää rajoittava absoluutti. Absoluutti näyttää olevan kauhistus. Kuitenkin keskustelussa varauksetta saatetaan hyväksyä joitakin muita absoluutteja kuten sosialismi, tiettyjen tyylisuuntien hylkääminen ja uskonnon hylkääminen.

Tärkein absoluutti, joka varauksetta hyväksytään, on tietty 'kulttuuriradikaalinen elämäntapa'. Siihen kuuluvat välttämättöminä piirteinä ahkera ravinto-oloissa istuminen, erittäin varmojen mielipiteiden esittäminen, jopa määrätynlainen ilmaisutapakin. Koristuksiksi sopivat vielä apuraha-anomusten laatiminen, opintojen keskenjättäminen, sopeutumattomuus työpaikoissa ja joko tietoinen tai tiedostamaton yli-ihmisasenne.

En aio itse syyllistyä kulttuuriselujen surmaamiseen pistämällä heitä selkään uskonnon absoluutin tikarilla, mutta kysyn, eikö olisi syytä vaihteeksi *kokeilla* uskontoa? Uskonnon kokeilemisella tarkoitan sen ohjeiden noudattamista jokapäiväisessä elämässä ja siihen liittyvien kysymysten keskittynyttä pohtimista. Olisi kulttuuriradikalismia kokeilla esimerkiksi Kristuksen vuorisäärnan viittä käskyä omassa elämässään. Tästä kokeilusta ei olisi välttämättöntä kertoa kenellekään (»Mene kammioosi ja rukoile Jumalaasi hiljaisuudessa»).

Kokeilun lopputuloksesta ei olisi syytä kantaa huolta. Yhtä vaarallisia kokeiluja on tehty moneen muuhun suuntaan. Välttyttäisiin vain yksipuoliselta uskonnon torjumiselta. Tämä ei suinkaan olisi kulttuurihenkilöiden yksinoikeus; mutta kokeilualltiuden väitetään oleva henkisesti viireille yksilöille tunnusomaista. Jollei kukaan halua kokeilla, on uskontona uskonnottomuus vieläpä erittäin dogmaattisessa, rajoittuneessa muodossa.

Ensin kokeilu sitten mielipide.

Juha Hiekkaranta

UUSI SUOMI — IMOUS ISUU

Hoi laari laari laa!
Hoi laari laari laa!
Kaikuu
mun suloinen Suomeni maa!

Muinaisaikoina kiiri Suomen saloilla monenlaisia kaikuja — paimentorvien törähtely, lehmien ammuu, karhujen vihelys. Näihin ääniin sekaantui ennen pitkää *hoi laari laari laa*, jonka alkuperää ei tunnettu. Vähitellen selvisi valistuneille ihmisille ja eläimille, että se oli *maailmantapahtumien kaiku Suomessa*. Maailmalla tapahtui, ja Suomen sanomalehdet, uuden sivistyneen ja edistyneen aikakauden äänitorvet ne kajahuttivat tuon jymisevän kaiun.

Lauantaina, lokakuun 5. päivänä julisti Uusi Suomi sen päivän lihavimmalla etusivun otsikolla:

BEN BELLA HARKITSEE SAHARAN ÖLJYLÄHTEIDEN SOSIALISOINTIA

Uuden Suomen lukijaa säväytti mielihyvän tunne: nytpä se kommunisti paljasti todelliset karvansa! Mielihyvään sekottui kuitenkin väkevä annos mielipahaa kun samainen lukija tutustui Pariisista saapuneeseen uutiseen, joka oli välittömästi otsikon alla ja johon otsikko perustui:

»Ranskan gaullistipuolueen Notre République-nimiselle viikkolehdellemme myöntämässään haastattelussa Algerian presidentti Ben Bella vakuuttaa, *ettei* hänen hallituksensa harmitse Saharan öljylähteiden sosialisointia... Ben Bella vahvistaa näin Algerian talousministerin Bachir Boumazan torstaina New Yorkin ulkomaalaisille lehtimiehille antaman lausunnon, jossa ministeri *kiisti*, että Algeria aikoi sosialisoida maassa toimivat suuret teollisuus- tai öljy-yritykset.»

Mielipaha vaihtui kuitenkin eheäksi turvallisuuden tunteeksi: niin kauan seisoo Suomi omillaan eikä eksy maailman myrskyissä, kuin täällä kaikuu tuo tuttu ja turvallinen

HOI LAARI LAARI LAA!

Eikä se onneksi kajahda vain yhdestä torvesta, vaan jymisevään kuoroon yhtyvät päivittäin Suomen humisevilta harjuilta lukemattomat muut torvet — maamme luotettava, vapaa ja valpas sanomalehdistö!

R. W.